

Samarbejdspolitikken 1940-1943

Danmark var efter den 9. april i en højst mærkværdig situation, landet var formelt set ikke i krig med Tyskland, men besat af tyske tropper, som påstod, at de forsvarede dansk uafhængighed. I besættelsens første tre år fungerede det danske samfund tilsyneladende som før. Regering og folketing var stadig landets højeste myndighed, og hær og flåde, politi og retsvæsen fortsatte deres virksomhed. På grund af den nationale krisesituation blev repræsentanter for Venstre og Konservative dog optaget i Stauning-Munch-regeringen.

Alt var dog ikke som før. I praksis lagde den tyske besættelsesmagt gang på gang pres på den danske regering, som følte sig tvunget til at føre en tyskvenlig politik. Tyskerne syntes i krigens første år uovervindelige, og stort set alle politikere og med dem det store flertal af befolkningen så intet alternativ til **samarbejdspolitikken**. Men der var uenighed om, hvor vidt man skulle gå i samarbejdet.

Erik Scavenius repræsenterede den mest samarbejdsvenlige fløj. Han havde været udenrigsminister under Første Verdenskrig og afløste P. Munch på samme post i juli 1940, fra november 1942 til august 1943 var han statsminister. Stauning var lammet og opgivende på grund af besættelsen og døde i maj 1942. Scavenius så det som sin opgave at få Danmark så uskadt igennem krigen som muligt. Derfor mente han, at man fra dansk side skulle være meget imødekommende over for tyskerne i "billige" politiske sager for til gengæld at kunne stå stærkt i forhandlinger om gode priser på danske landbrugsvarer, råvareforsyninger, uafhængig dansk administration og lignende spørgsmål. Han var et nøgternt forstandsmenneske og havde ikke sans for den følelsesmæssige modvilje, det skabte hos folk, når han for at skabe et godt forhold til tyskerne talte om "de store tyske sejre, der har slået verden med forbavselse og beundring".

Indrømmelsespolitikken førte bl.a. til en klapjagt på danske kommunister. Da Hitler i juni 1941 havde indledt sit angreb mod Sovjetunionen, vedtog den danske rigsdag under tysk pres, men i modstrid med den danske grundlov at gøre Det Kommunistiske Parti ulovligt. Ledende danske kommunister blev arresteret og indsat i Horserødlejren i Nordsjælland. Senere på året rejste Scavenius til Berlin og skrev under på en dansk tilslutning til **antikominternpagten**, der var vendt imod den internationale kommunisme. Endelig blev det tilladt danske borgere at melde sig til **Frikorps Danmark**, som blev underlagt den særligt nazistiske SS-hær og sat ind på tysk side i kampen mod det kommunistiske Rusland.

En del danske politikere syntes, at Scavenius gik for vidt, og nogle var så skeptiske, at de blev presset til at forlade det politiske liv. Det gjaldt bl.a. den tidligere formand for Det Konservative Folkeparti John Christmas Møller, der i 1942 flygtede til London, hvorfra han via engelsk radio, BBC, sendte radioudsendelser til den danske befolkning og blev forbindelsesled mellem de engelske myndigheder og den danske modstandsbevægelse.

Erik Scavenius samarbejdede med tyskerne for at få Danmark så uskadt som muligt gennem krigen. Dette gjorde ham upopulær blandt modstandsfolkene. "Scavenius: Det er godt at vide, at hele folket står bag mig". Illegal tegning af Herluf Bidstrup, 1943. Frihedsmuseet

Også på tysk side var der uenighed om, hvilken kurs der skulle følges. En fløj under ledelse af Werner Best, den øverste tyske politiske leder i Danmark, som blev indsat i 1942, mente, at tyskerne fik mest ud af besættelsen ved en mild kurs over for danskerne, og han var på god talefod med Scavenius. Werner Best tillod endog, at der i foråret 1943 blev holdt folketingsvalg, ved hvilket stort set alle vælgere sluttede op om de fire gamle partier. De militære ledere ønskede derimod en skrap tvangskurs og en nazificering af landet.

Først i slutningen af 1942 begyndte **modstandsbevægelsen** så småt at gøre sig gældende. Initiativtagerne var først og fremmest kommunister, men også forskellige grupper af national-konservativ indstilling. De havde kontakt med den engelske organisation **Special Operations Executive, SOE**, der skulle organisere modstandsarbejde i de tyskesatte områder, og som leverede våben, radioudstyr og opmuntring. I løbet af 1943 steg antallet af aktioner, især sabotage mod virksomheder, der arbejdede for tyskerne, og mod tyske troppetransporter, og en stor mængde illegale blade blev trykt og uddelt. Trods den stigende aktivitet nåede antallet af aktive modstandsfolk formodentlig aldrig over 1 % af befolkningen, et tal, som dog er meget omstridt, og som i høj grad afhænger af definitionen på modstand.

Bruddet med tyskerne

I 1943 blev det klart, at krigen var vendt, og at det kun var et spørgsmål om tid, før Tyskland ville blive besejret. Det medførte et stemningsskred i befolkningen, som begyndte at se med større sympati på modstandsbevægelsen, selv om regeringen bekæmpede sabotagen og kaldte den landsskadelig virksomhed. I august 1943 nåede uroen et højdepunkt med sabotager, demonstrationer og strejker overalt i landet, begyndende i Odense og Esbjerg.

Werner Best kom i vanskeligheder og måtte overlade initiativet til den tyske militære ledelse, der stillede en række vidtgående krav til den danske regering, bl.a. om indførelse af dødsstraf for **sabotage**. Efter nogen tøven afslog regeringen. Tyskernes svar kom **den 29. august 1943**. De overtog al udøvende magt ved at erklære landet i undtagelsestilstand, de uskadeliggjorde den danske hær og flåde og afsatte regeringen. Nu var der ingen tvivl om, hvem der bestemte i Danmark, og at der var krigstilstand mellem Danmark og Tyskland. Det var det brud, som modstandsbevægelsen havde ønsket og kæmpet for.

I krigens to sidste år forværredes forholdet mellem besættelsesmagten og en stadig mere tysk fjendtlig dansk befolkning. Tyskerne slog hårdt ned på modstand med hævn mord på tilfældige danskere (**clearingmord**), ødelæggelse af dansk ejendom (**schalburgtage**) og henrettelser, 103 sabotører blev skudt. Den 2. oktober 1943 startede en aktion mod de 7.000 danske jøder. Moderate tyskere røbede dog planen, så alle blev reddet ved flugt til Sverige undtagen 400, der blev sendt til koncentrationslejren Theresienstadt.

Fra 1943 skærpedes forholdet mellem besættelsesmagten og en stadig mere tysk fjendtlig befolkning. Julemiddag til gæsterne. Tegning af Harald Engman, 1943. Det Kgl. Bibliotek

I september 1943 mødtes lederne af forskellige modstandsgrupper og dannede **Danmarks Frihedsråd**. Deres mål var at koordinere modstanden og påvirke holdningen i befolkningen gennem illegale blade. Ingen kendte rådets medlemmer, men flere og flere fattede tillid til dets budskaber og fulgte dets opfordringer, så Frihedsrådet blev efterhånden regnet for en slags underjordisk regering.

Skønt regering og folketing var opløst, blev danske embedsmænd ved at fungere. Det gjaldt også politikorpset, hvis stilling dog blev stadig vanskeligere, da tyskerne åbenlyst overtog den politiske ledelse. Tyskerne stolede ikke på politiets loyalitet, og i september 1944 slog de til. 2.000 betjente blev arresteret og sendt i koncentrationslejre, men 7.000 gik under jorden, og mange blev aktive i modstandsbevægelsen.

I begyndelsen af maj 1945 var engelske tropper nået til Lübeck, og **den 4. maj 1945** om aftenen overgav de tyske tropper sig i Holland, Nordvesttyskland og Danmark. Frihedsbudskabet nåede til Danmark over engelsk radio, og få minutter efter var hele landet på gaden under øredøvende jubel. Bornholmerne deltog dog ikke i jubelen. De lå i den russiske interessesfære, og da den tyske kommandant kun ville overgive sig til englænderne, blev øen den 7. og 8. maj bombarderet af russiske fly og besat af russiske tropper. Disse tropper forlod uden problemer øen, men først i 1946.

<https://grundbogtildanmarkshistorien.systeme.dk/?id=177>